

Kategoria męskoosobowości

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M896.gif&title=Leksykon&caption=Zanikanie kategorii rodzaju męskoosobowego w gwarach. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 100. Kucała 105, 106.}Kategoria męskoosobowości w gwarach polskich nie ukształtowała się tak jak w języku ogólnopolskim. Przejawia się to m.in. w braku korelacji form czasownikowych z rzeczownikami, przymiotnikami i zaimkami (np. baby prali, moje ojcowie robili), dużym zróżnicowaniu form w zakresie tej kategorii w obrębie tej samej gwary, a nawet idiolektu. W większości gwar w mianowniku lmn. dla rzeczowników męskoosobowych używa się końcówek niemęskoosobowych, np. chłopcy, Żydy, sąsiady, robotniki, czyli stosuje się tzw. formy męskorzeczowe. Tylko Wielkopolska, Śląsk i południowa Małopolska ma formy zgodne z językiem ogólnym – chłopci, sąsiedzi, robotnicy, Żydzi. Zatem na tym obszarze jest w pełni utrzymywana kategoria męskoosobowości, por. Ci dobrzy ludzie nam pomogli, ale te dobre psy szczekały. W niektórych gwarach w pasie od Tucholi po Łomżę (np. gwary tucholskie, północnowielkopolskie, kujawskie, zachodniomazowieckie) wyodrębnienie kat. męskoosobowości obejmuje tylko czasowniki z pominięciem przymiotników i zaimków, a więc mówi się te stare robotniki robili i te stare kobiety robiły. Na północy i wschodzie Polski, m.in. na Kociewiu, w Lubawskim, Ostródzkim, na Mazurach i Suwalszczyźnie, na dalszym Mazowszu, na Podlasiu, w Małopolsce wschodniej późniejszej (Pogranicze wschodnie młodsze, tj. Zamojskie, Przemyskie, Rzeszowskie) formy męskoosobowe czasowników występują z rzeczownikami wszystkich rodzajów, por. Te kobiety szli; Te chłopcy szli; Te dzieci szli. W Małopolsce północnej i środkowej (wraz z Lubelszczyzną właściwą), wschodniej Wielkopolsce i południowym Mazowszu brak zróżnicowania form; mówi się i chłopcy kupowały, i kobiety kupowały. Tak duże zróżnicowanie prowadzi do powolnego zaniku kategorii męskoosobowości w gwarach. Por. Rodzaj gramatyczny.